

رابطه هوش هیجانی با سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه سوم راهنمایی شهر تبریز در سال تحصیلی ۸۴-۱۳۸۳

دکتر سید داود حسینی نسب^۱

مرتضی رضویان شاد^۲

چکیده

هدف: هدف این تحقیق بررسی رابطه هوش هیجانی با سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان بود.

روش: از میان دانش آموزان پایه سوم راهنمایی شهر تبریز ۲۰۰ پسر و ۱۸۰ دختر با روش تصادفی چند مرحله ای انتخاب شدند. جهت اندازه گیری هوش هیجانی از پرسشنامه سیبر یا شرینگ، برای اندازه گیری سازگاری اجتماعی از پرسشنامه را تر و برای تعیین پیشرفت تحصیلی از میانگین نمرات دو نیمسال تحصیلی استفاده شد.

یافته ها: نتایج ضریب همبستگی نشان داد: بین هوش هیجانی با سازگاری اجتماعی، بین هوش هیجانی با پیشرفت تحصیلی، بین سازگاری اجتماعی با پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت وجود دارد. با توجه به میانگین های نمرات دانش آموزان پسر و دختر می توان گفت: هوش هیجانی پسران بیشتر از دختران اما، سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دختران بیشتر از پسران است.

نتیجه گیری: معلمان و والدین توجه داشته باشند که علاوه بر هوش شناختی (IQ)، عوامل دیگری هستند که با پیشرفت تحصیلی ارتباط دارند. از جمله این عوامل می توان به هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی اشاره کرد.

کلید واژه ها: هوش هیجانی، سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی

^۱ - استاد دانشگاه تبریز

^۲ - کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی

مقدمه

چرا برخی از افراد علیرغم برخورداری از ضریب هوشی بالا در امر تحصیل و مراحل بعد از تحصیل شکست های فاحشی را تجربه می کنند؟ مطالعات روی دانش آموزان تیز هوش نشان داده ما از طریق تعیین ضریب هوشی^۱، فقط می توانیم افراد وظیفه شناس را کشف کنیم. یعنی کسانی را که می دانند چگونه درس بخوانند و نمرات خوبی را کسب کنند.

اگر در زمان تحصیل برای دانش آموز مشکلی با مدیر، معاون، معلم، همکلاسی ها و یا والدین پیش بیاید و او نتواند خشم خود را کنترل کند، این امر باعث ایجاد نگرانی و ناراحتی در محل تحصیل می شود و دید دیگران نسبت به او تغییر می کند و حتی ممکن است در آینده روی موفقیت تحصیلی وی تاثیر منفی بگذارد. چه چیزی میتواند باعث شود که شخص خشم خود را در چنین مواردی کنترل کند؟ احساسات خود و دیگران را درک کند؟ با دیگران همدلی کند؟ نسبت به احساسات خود آگاهی یابد؟ جواب هوش هیجانی^۲ است.

هوش هیجانی عبارتست از قابلیت ها و توانایی های هیجانی و عاطفی خود از جمله خود آگاهی^۳، خود انگیزی^۴، خود کنترلی^۵، هشیاری اجتماعی^۶ و مهارت های اجتماعی^۷ (گلمن، ۲۰۰۲). موجود زنده برای موفقیت در یک محیط، نیاز به سازگاری^۸ با محیط دارد. از آنجا که انسان یک موجود اجتماعی است، لذا برای موفقیت نیاز است با جامعه پیرامون خود به سازگاری اجتماعی^۹ مناسب دست یابد. این امر برای کسب توفیق در پیشرفت تحصیلی^{۱۰} نیز ضروری می باشد.

در صورت عدم توفیق دانش آموز در کسب سازگاری اجتماعی، شاهد پدیده ناسازگاری و فاصله گرفتن از رفتار متعادل خواهیم بود و رفتارهایی از او سر خواهد زد که نشانه ناسازگاری اجتماعی است. از جمله این رفتارها می توان به پر خاشگری، اضطراب، جامعه ستیزی، جلب توجه کردن، فرار از مدرسه و اختلالهای عاداتی نام برد. در صورت بروز این نشانه ها، می توان انتظار افت تحصیلی را داشت. چراکه این رفتارها تمرکز او را از تلاش برای موفقیت در تحصیل منحرف می کند.

^۱ - Intelligence quotient

^۲ - Emotional intelligence

^۳ - Self awareness

^۴ - Self stimulation

^۵ - Self control

^۶ - Social consciousness

^۷ - Social skills

^۸ - Adaptation

^۹ - Social adjustment

^{۱۰} - Academic achievement

مراحل در زندگی وجود دارند که به واسطه عوامل درونی (مثل بلوغ) و عوامل بیرونی (مثل انتقال به مرحله جدید، تغییر محیط، بحران ها و...) یکسری استرس هایی در دانش آموزان ایجاد می شود که ممکن است روی پیشرفت تحصیلی آنها اثر منفی بگذارد. دوره راهنمایی یکی از این مراحل است. تغییرات شدید هورمونی منجر به تغییرات جسمی شدید می شود که می تواند تصورات منفی از شکل بدنی ایجاد کند.

این مرحله مصادف با دوران بحران هویت یابی در برابر سردرگمی است که می تواند منجر به ناسازگاری اجتماعی شود. همچنین به واسطه دستیابی به تفکر انتزاعی، دانش آموز در زمان آینده بسر می برد و تفکر او بیشتر آرمانی است که موجب می شود با وضع موجود به مخالفت برخیزد. از طرفی دانش آموزان پایه سوم راهنمایی باید سال بعد وارد دبیرستان شوند که تفاوت های زیادی با دوره راهنمایی دارد. در شهر تبریز تا کنون تحقیقی در مورد هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی انجام نشده است. تحقیق حاضر می تواند شروعی برای این موضوع باشد و زمینه را برای تحقیقات بعدی هموارتر کند.

هدف کلی تحقیق حاضر پاسخگویی به این سوال است که آیا بین هوش هیجانی با سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد؟ چنانچه رابطه ای وجود داشته باشد، می توان با استفاده از روش های آموزش هوش هیجانی در مدارس، میزان سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را افزایش داد.

سوالات تحقیق

- ۱- آیا بین هوش هیجانی دانش آموزان پسر و دختر تفاوت وجود دارد؟
- ۲- آیا بین سازگاری اجتماعی دانش آموزان پسر و دختر تفاوت وجود دارد؟

فرضیه های تحقیق

- ۱- بین هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان رابطه مثبت وجود دارد.
- ۲- بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه مثبت وجود دارد.
- ۳- بین سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه مثبت وجود دارد.
- ۴- پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر بیشتر از دانش آموزان پسر است.

روش

روش این تحقیق، توصیفی و از نوع همبستگی (پیش بینی) است. در تحقیق همبستگی رابطه میان متغیرها براساس هدف تحقیق تحلیل می گردد (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۷۶). براساس اهداف اولیه پژوهش نقش پیش بینی کننده هوش هیجانی از سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی مورد بررسی قرار می گیرد. بر اساس اهداف ثانویه تحقیق، نقش تعدیل کننده جنسیت بررسی می شود. آزمونهای آماری مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل سوالات ۱ و ۲ و همچنین فرضیه ۴، تحقیق از آزمون t مستقل و برای تجزیه و تحلیل فرضیه های ۱ و ۲ و ۳ از روش آماری همبستگی پیرسون و سپس آزمون t استفاده شد.

جامعه آماری

جامعه آماری این تحقیق کلیه دانش آموزان پسر و دختر پایه سوم راهنمایی مدارس دولتی شهر تبریز در سال ۱۳۸۳-۸۴ می باشند. کل دانش آموزان پایه سوم تعدادشان ۲۸۵۱۳ نفر بود که از بین آنها ۱۵۰۹۰ نفر پسر و ۱۳۴۲۳ نفر دختر بودند. حجم نمونه آماری بر اساس فرمول کوکران ۳۸۰ تعیین شد که از این تعداد ۲۰۰ نفر پسر و ۱۸۰ نفر دختر می باشند. روش نمونه گیری، تصادفی چند مرحله ای می باشد. در آغاز تحقیق ۴۰۰ نفر انتخاب شدند، اما از این تعداد ۱۲ نفر پسر و ۸ نفر دختر بی پاسخ وجود داشت که تعداد را به ۳۸۰ نفر تقلیل یافت.

برای نمونه گیری، پس از انتخاب تصادفی یکی از نواحی آموزش و پرورش شهر تبریز از لیست مدارس دولتی آن، ۳ مدرسه به صورت تصادفی انتخاب شدند و کلیه دانش آموزان پایه سوم راهنمایی مدارس برای تحقیق، مورد بررسی قرار گرفتند. ابتدا پرسشنامه هوش هیجانی توسط هر دانش آموز تکمیل شد. همچنین پرسشنامه ارزیابی رفتار سازگاری اجتماعی دانش آموزان نیز توسط معلم برای هر دانش آموز تکمیل شد.

ابزار پژوهش

پرسشنامه هوش هیجانی سیبیریا شرینگ^۱: این پرسشنامه خود سنجی ۳۳ ماده دارد که ۵ مؤلفه هوش هیجانی را می سنجد (منصوری ۱۳۸۰). مقیاس این پرسشنامه پنج قسمتی (لیکرت) می باشد. هر آزمودنی ۶ نمره جداگانه دریافت می کند که ۵ نمره آن مربوط به هر کدام از مؤلفه ها و ۱ نمره به صورت کل می باشد. برای محاسبه پایایی از الفای کرونباخ استفاده شد که کل آزمون $\alpha = 0/84$ بدست آمد. در بررسی روایی سازه این آزمون همبستگی نمرات افراد در این آزمون و آزمون عزت نفس^۲ کوپر اسمیت^۳ بر روی نمونه ۳۰ نفری

^۱- Siberia shering

^۲- Self Steem

^۳- Cooper Smith

۰/۶۳ = r به دست آمده که از لحاظ آماری معنادار است و روایی سازه کافی را نشان می دهد. پرسشنامه ارزشیابی رفتار دانش آموزان راتر^۱ : این پرسشنامه به منظور ارزیابی رفتار دانش آموزان در مدارس توسط راتر در سال ۱۹۶۷ طراحی شده است. پرسشنامه سه گزینه ای بوده که در مقابل گزینه های هر سوال، اعداد ۱، ۲ قرار دارد از معلمان خواسته می شود که هریک از پرسش ها را به دقت بخوانند و ببینند تا چه حد در مورد دانش آموزان مورد نظر صدق می کند. نمره بالا دلیل سازگاری رفتاری کمتر و نمره های پایین بیانگر سازگاری بیشتری می باشد. این پرسشنامه توسط یوسفی (۱۳۷۷)، برای دانش آموزان ۷ تا ۱۳ ساله اعتبار یابی شده است. پایایی پرسشنامه توسط راتر از طریق باز آزمایی ۰/۸۹ برآورد شده است. در این تحقیق با روش دو نیمه کردن^۲ پایایی این پرسشنامه ۰/۸۵ به دست آمد.

روایی آزمون توسط راتر، با استفاده از نقطه برش در آزمون B صورت گرفت که ۹ نمره به دست آمد است. او این پرسشنامه را متمایز کننده و وسیله تشخیص معتبری برای وضعیت بیماری های عصبی یا ضد اجتماعی معرفی نمود. برای تعیین عوامل اصلی پرسشنامه راتر، یوسفی (۱۳۷۷)، از روش تحلیل عوامل استفاده کرده است. برای آگاهی از پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در سال ۸۳-۱۳۸۲ از میانگین نمرات دو نیمسال دانش آموزان که در دفتر ثبت نمرات بود، استفاده شد.

یافته ها

به طور کلی نتایج این تحقیق در دو بخش ارائه می شود: یافته های توصیفی و یافته های مربوط به سوالات و فرضیه های تحقیق. در یافته های توصیفی جداول آمار توصیفی، هوش هیجانی، سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی آزمودنی ها ارائه می شود.

جدول ۱: آمار توصیفی هوش هیجانی آزمودنی ها

شاخص ها آزمودنی ها	تعداد	حداقل	حداکثر	دامنه	نما	میانه	میانگین	انحراف معیار	واریانس
پسر	۲۰۰	۷۲	۱۴۳	۷۱	۱۰۸	۱۰۵	۱۰۴/۱۸	۱۱/۴۷۶	۱۳۱/۷۰۳
دختر	۱۸۰	۷۵	۱۲۴	۴۹	۱۰۱	۱۰۲	۱۰۱/۴۲	۱۰/۶۶۹	۱۱۳/۸۲۱
پسر و دختر	۳۸۰	۷۲	۱۴۳	۷۱		۱۰۳	۱۰۲/۸۷	۱۱/۱۷۲	۱۲۴/۸۰۴

^۱ - Rotter

^۲ - Splite halves

با توجه به جدول ۱، نمرات هوش هیجانی دانش آموزان دختر و پسر دارای میانگین ۱۰۲/۹ و انحراف استاندارد ۱۱/۱۷ می باشد. پراکندگی نمرات هم بین ۷۲ تا ۱۴۳ است. همچنین میانگین هوش هیجانی پسران بیشتر از دختران است.

جدول ۲: آمار توصیفی سازگاری اجتماعی آزمودنی ها

شاخص ها آزمودنی ها	تعداد	حداقل	حداکثر	دامنه	نما	میانه	میانگین	انحراف معیار	واریانس
پسر	۲۰۰	۱	۴۱	۴۱	۲	۸	۱۰/۱۱	۸/۱۷۹	۶۶/۸۹۸
دختر	۱۸۰	۰	۳۰	۳۰	۲	۵	۶	۴/۹۶۶	۳۴/۶۵۹
پسر و دختر	۳۸۰	۰	۴۱	۴۱	۲	۶	۸/۱۶	۷/۱۴	۵۰/۹۸۵

با توجه به جدول ۲، نمرات سازگاری اجتماعی دانش آموزان دختر و پسر دارای میانگین ۸/۱۶ و انحراف استاندارد ۷/۱۴ می باشد. پراکندگی نمرات هم بین ۴۱ تا ۴۱ است در ضمن میانگین سازگاری اجتماعی دختران بیشتر از پسران است

جدول ۳: آمار توصیفی پیشرفت تحصیلی آزمودنی ها

شاخص ها آزمودنی ها	تعداد	حداقل	حداکثر	دامنه	نما	میانه	میانگین	انحراف معیار	واریانس
پسر	۲۰۰	۱۰	۲۰	۱۰	۱۵/۵	۱۶/۶۲۵	۱۶/۳۱۷۷	۲/۲۴۰۵۶	۵/۰۲۰۱۰
دختر	۱۸۰	۱۰/۶۶	۲۰	۹/۳۴	۱۹/۷	۱۷/۳۸	۱۶/۸۷۳۵	۲/۲۵۷۲۲	۵/۰۹۵۰۴
پسر و دختر	۳۸۰	۱۰	۲۰	۱۰	۱۶	۱۶/۹۶	۱۶/۵۸۱	۲/۲۶۲۶۲	۵/۱۱۹۴۷

با توجه به جدول ۳، نمرات پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر و دختر دارای میانگین ۱۶/۵۸ و انحراف استاندارد ۲/۲۶ می باشد. پراکندگی نمرات هم بین ۱۰ تا ۲۰ است و میانگین پیشرفت تحصیلی دختران بیش از پسران است.

در پاسخ به سوال اول تحقیق، از آزمون پارامتریک t مستقل استفاده شد.

رابطه هوش هیجانی با سازگاری اجتماعی .../۱۱۷

جدول ۴: آزمون t مستقل برای بررسی تفاوت هوش هیجانی دانش آموزان پسر و دختر

متغیر	t محاسبه شده	درجه آزادی	t جدول	P
هوش هیجانی	۲/۴۲	۳۷۸	۱/۹۶	۰/۰۵

با توجه به t محاسبه شده، تفاوت میانگین های دو گروه معنی دار بوده و هوش هیجانی پسران بیشتر از دختران است.

در پاسخ سوال دوم تحقیق، از آزمون پارامتریک t مستقل استفاده شد.

جدول ۵: آزمون t مستقل برای بررسی تفاوت سازگاری اجتماعی دانش آموزان پسر و دختر

متغیر	t محاسبه شده	درجه آزادی	t جدول	P
سازگاری اجتماعی	۵/۹۹	۳۷۸	۲/۵۸	۰/۰۱

با توجه به t محاسبه شده، تفاوت میانگین های دو گروه معنی دار بوده و سازگاری اجتماعی دختران بیشتر از پسران است.

برای بررسی رابطه میان هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی، فرضیه اول تحقیق، ضریب همبستگی پیرسون محاسبه شد که $r = -0/145$ به دست آمد و برای بررسی معنی دار بودن r به دست آمده از آزمون t استفاده شد.

جدول ۶: آزمون t برای بررسی معنادار بودن رابطه هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی

t جدول	درجه آزادی	t مشاهده شده	P
۲/۳۳	۳۷۸	-۲/۸۵	۰/۰۱

با توجه به جدول ۶، که نتایج به دست آمده براساس آزمون t را نشان می دهد، فرضیه فوق تایید شد. یعنی می توان گفت با افزایش هوش هیجانی، سازگاری اجتماعی دانش آموزان بهتری شود. لازم به ذکر است که داشتن نمره بالا در پرسشنامه سازگاری اجتماعی، دلیل پایین بودن سازگاری اجتماعی است.

در بررسی رابطه میان هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، فرضیه دوم تحقیق، ضریب همبستگی پیرسون محاسبه شد که $r = 0/181$ به دست آمد. برای بررسی معنی دار بودن r به دست آمده از آزمون t_r استفاده شد.

جدول ۷: آزمون t_r برای بررسی معنادار بودن رابطه هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی

t جدول	درجه آزادی	t مشاهده شده	P
۲/۳۳	۳۷۸	۳/۸۹	۰/۰۱

نتایج به دست آمده بر اساس آزمون t_r که در جدول ۷ نشان داده شد، فرضیه فوق را تایید کرد. یعنی می توان گفت با افزایش هوش هیجانی، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان بیشتر می شود. برای بررسی رابطه میان سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی که فرضیه سوم تحقیق است، ابتدا ضریب همبستگی پیرسون محاسبه شد و $r = -13/10$ به دست آمد. سپس برای بررسی معنی دار بودن r به دست آمده از آزمون t_r استفاده شد.

جدول ۸: آزمون t_r برای بررسی معنادار بودن رابطه سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی

t جدول	درجه آزادی	t مشاهده شده	P
۲/۳۳	۳۷۸	-۱۳/۱۰	۰/۰۱

نتایج حاصل از آزمون t_r که در جدول ۸ نشان داده شده، فرضیه فوق را مورد تایید قرار داد. یعنی می توان گفت با افزایش سازگاری اجتماعی، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان بیشتر خواهد شد. برای بررسی تفاوت پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر و دختر که فرضیه چهارم تحقیق می باشد، از آزمون پارامتریک t مستقل استفاده شد.

جدول ۹: آزمون t مستقل برای بررسی تفاوت پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر و دختر

متغیر	t محاسبه شده	درجه آزادی	جدول	P
پیشرفت تحصیلی	۲/۴۲	۳۷۸	۲/۳۳	۰/۰۱

با توجه به t محاسبه شده، تفاوت میانگین های دو گروه معنی دار بوده و می توان گفت پیشرفت تحصیلی دختران از پسران بیشتر است.

بحث و نتیجه گیری

در پاسخ به سوال اول می توان گفت: هوش هیجانی دانش آموزان پسر و دختر تفاوت دارد و این تفاوت به نفع پسران است. لازم به ذکر است که در این تحقیق نمره کلی هوش هیجانی مورد مقایسه قرار گرفته است، لذا ما نیز در این قسمت به تحقیقاتی که نمره کلی هوش هیجانی را مورد بررسی قرار داده اند می پردازیم و به تک تک مؤلفه ها اشاره نمی کنیم.

تحقیقات قبلی دو دسته نتایج را نشان می دهند:

۱- تحقیقاتی که مدعی است هوش هیجانی در نزد دو جنس تفاوت معنی دار ندارد. از این گروه که با تحقیق حاضر همسو نیستند می توان به ماندل و فروانی (۲۰۰۳)، یانگ (۲۰۰۳)، بار - آن (۲۰۰۰) و زندگی (۱۳۷۹) اشاره کرد. علت احتمالی این عدم تفاوت می تواند این باشد که در تحقیقات یاد شده جامعه مورد نظر مردان و زنان بوده اند که هر دو گروه به سن بلوغ رسیده بودند. اما در مقایسه هوش هیجانی پسران و دختران در این تحقیق که دختران در سالهای اولیه سن بلوغ هستند، هوش هیجانی آنها از پسران هم سن شان کمتر است. شاید این امر به دلیل بهم خوردن تعادل جسمی دختران در این سن باشد ولی در سالهای بعد با افزایش سن، بعد از دوران بلوغ، نزد مردان و زنان در هوش هیجانی تفاوتی مشاهده نمی شود.

۲- از تحقیقات گروه ۲ که تفاوت را به نفع دختران اعلام می کنند، تحقیق دهشیری (۱۳۸۲) و خسروجاوید (۱۳۸۱) را می توان نام برد. لازم به ذکر است که جامعه این دو تحقیق دانشگاه بوده است ولی تحقیق ما در پایه سوم راهنمایی انجام شده است. بنابراین می توان گفت که حتی در برخی تحقیقات که در سطح دانشگاه انجام شده، هوش هیجانی دختران بیشتر از پسران بوده است.

نتایج تحقیق حاضر با هر دو سری تحقیق ناهمسو است و نتیجه را به نفع پسران اعلام می کند. بنابراین تا انجام تحقیقات بعدی باید صبر کنیم. شاید عوامل دیگری به جز عوامل یاد شده در میزان هوش هیجانی دخالت دارند. اما آنچه به طور کلی می توان گفت این است که افرادی که هوش هیجانی پایین تری دارند، در مواجهه با استرس های زندگی، سازگاری انطباق ضعیف تری خواهند داشت و در نتیجه بیشتر به افسردگی و ناامیدی و دیگر پیامدهای منفی زندگی مبتلا می شوند. لذا با توجه به پایین تر بودن هوش هیجانی دختران مقطع سوم راهنمایی باید بیشتر مراقب آنها باشیم. برعکس افرادی که هوش هیجانی بالا دارند، سبک زندگی

خود را به گونه ای ترتیب می دهند که پیامدهای منفی کمتری را تجربه کنند. آنها همچنین در ایجاد و حفظ روابط کیفی بالا مهارت دارند.

در پاسخ سوال دوم می توان گفت: سازگاری اجتماعی دانش آموزان پسر و دختر تفاوت دارد و این تفاوت به نفع دختران است.

تحقیقات قبلی دو دسته نتایج را نشان می دهند:

۱- تحقیقاتی که مدعی هستند سازگاری اجتماعی دختران بهتر است و با نتیجه تحقیق حاضر همسو هستند. از این گروه تحقیقات می توان به نقشبندی (۱۳۷۸)، دیویس و همکاران (۲۰۰۴) و آخوندی (۱۳۷۶) اشاره کرد. علت این امر این است که: اصولاً در مورد سازگاری اجتماعی دختران بیشتر از پسران مورد توجه والدین به خصوص مادران هستند و انتظار رفتار سازگارانۀ از آنان بیشتر است. تفاوت های نقش جنسی کودکان مبین مطلب مذکور است. برای مثال: پرخاشگری، رفتار پسرانه به حساب می آید و پسران اغلب پرخاشگرترند. دختران نسبت به پسران حالت تسلیم پذیری در مقابل دستورات بزرگسالان را بیشتر نشان می دهند (هترینگتون، ۱۳۷۳). البته عامل فرهنگی نقش تعیین کننده در تعریف نقش جنسی دارند. علاوه بر این دانش آموزان دختر به واسطه استفاده از توانایی کلامی بالاتر خود نسبت به پسران، درگیری ها و مشکلات اجتماعی بین فردی را با گفتگو بهتر حل و فصل می کنند و این خود موجب تقویت مثبت در آنها می شود. اما پسران پرخاشگری بیشتری دارند، کمتر به حل و فصل مشکلات با گفتگو روی می آورند و معمولاً در فیلم ها نیز می بینند افراد خشن موفقیت بیشتری به دست می آورند و قهرمانان فیلم ها از خشونت نیز سودی می برند و از این موضوع الگو برداری می کنند.

۲- از دسته دوم تحقیقات که می گویند سازگاری اجتماعی دو جنس تفاوت معنی داری ندارد می توان به آخوندی (۱۳۷۶) و قدیری (۱۳۷۸) اشاره کرد. تحقیق قدیری در پی پاسخ به این سوال بود که عوامل تاثیر گذار در سازگاری اجتماعی با محیط تحصیلی در مدارس شبانه روزی تا چه اندازه در نحوه عملکرد دانش آموزان مؤثر است؟ آیا تفاوت معناداری بین سازگاری اجتماعی دختران و پسران وجود دارد؟ نتایج نشان داد که چون هر دو گروه در یک متن و زمینه اجتماعی مشابه و یکسان زندگی می کنند و به شیوه یکسان اجتماعی شده اند، به همین دلیل تفاوت معنا داری مشاهده نمی شود.

نتیجه حاصل از فرضیه اول با تحقیقات قبلی مبنی بر اینکه بین هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی رابطه مثبت وجود دارد، همسو می باشد.

از جمله این تحقیقات می توان اشاره کرد به تحقیق: اینگلبِگ (۲۰۰۴)، فرقدانی (۱۳۸۳) و شات و همکاران (۲۰۰۲) و سیاروچی و همکاران (۲۰۰۴) که همگی متفق القول هستند:

بین هوش هیجانی بالا و سازگاری اجتماعی موفقیت آمیز ارتباط مستقیم وجود دارد. تبیین این یافته به این صورت است که: افراد با هوش هیجانی بالا در همدلی، خود بازینی و خود کنترلی در موقعیت های اجتماعی، نمرات بیشتری کسب می کنند. این افراد یاری و مشارکت بیشتری از خود داشته و روابط نزدیکتر و محبت آمیزتری از خود نشان می دهند (خسرو جاوید ۱۳۸۱).

همچنین این افراد به دلیل هوش هیجانی بالایی که دارند و می توانند هیجانها را در خود و دیگران کنترل و مدیریت کنند، قادر خواهند بود که با محیط خود سازگارانه تر رفتار کنند و از خود رفتارهای ناسازگارانه کمتری نشان دهند و این امر در برخورد با استرس های زندگی خود را نشان می دهد. نتیجه حاصل از فرضیه دوم با تحقیقات قبلی مبنی بر اینکه بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت وجود دارد، همسوئی کامل دارد.

از جمله این تحقیقات می توان به: منصوری (۱۳۸۰)، دهشیری (۱۳۸۲)، بار- آن (۱۹۹۷) و کانگلسی و پیترسن (۱۹۹۸) اشاره کرد.

از نظر هواردگرنر، مجموعه توانایی های فرد از توانایی های سه گانه خواندن، نوشتن و محاسبه کردن که مدارس بر آنها تاکید می کند، بسیار فراتر است و باید پتانسیل هایی مانند ذکاوت اجتماعی را همیشه مد نظر داشت، استعدادهایی که تعلیم و تربیت باید به جای نادیده گرفتن یا سرکوب آنها به پرورش آنها همت گمارد پارسا (۱۳۸۲). علت احتمالی رابطه بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی می تواند به این صورت باشد که:

زمانی که کودک دچار اضطراب مزمن یا خشم و عصبانیت می شود، نمی تواند ذهن خود را از مسائلی که موجب نگرانی اوست، رها سازد. بنابراین حافظه کاری هرچه بیشتر با اینگونه افکار تحمیلی اشغال شود، امکان یادگیری های جدید برای او کاهش می یابد.

مدارسی که به ایجاد رابطه مناسب بین دانش آموزان، معلمان و سایر اعضاء کمک می کنند، در واقع به رشد ذکاوت اجتماعی کمک می کنند و به این ترتیب به یادگیری بیشتر دانش آموزان هم به طور غیر مستقیم کمک می کنند چرا که با ایجاد تعامل و روابط اجتماعی مناسب، کودک می تواند ذهن خود را از مسائل نگران کننده پاک کند و حافظه کاری را به یادگیری بیشتر متوجه سازد. نتیجه کلی: آموزش هوش هیجانی می تواند موفقیت تحصیلی را افزایش دهد.

نتیجه حاصل از فرضیه سوم با تحقیقات قبلی مبنی بر اینکه بین سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت وجود دارد، همسوئی کامل دارد. از این میان می توان به آخوندی (۱۳۷۶) و توکلی (۱۳۷۶) اشاره کرد.

سؤالی که همواره در تعلیم و تربیت مطرح می باشد این است که: آیا به جز هوش عوامل دیگری در امر موفقیت تحصیلی نقش دارند؟

یکی از این عوامل سازگاری با محیط می باشد که شامل چند مؤلفه از جمله سازگاری اجتماعی است. آنچه در مورد سازگاری اجتماعی قابل ذکر است این که سازگاری اجتماعی بدون توجه به فرد، محیط اجتماعی، ساختار گروهی، نحوه ارتباط، زمینه های فرهنگی و اجتماعی به معنی دقیق، قابل درک نیست و عواملی همچون: محیط خانوادگی، طبقه اجتماعی، مناسبات اجتماعی، شیوه اجتماعی کردن، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، سطح سواد والدین، رعایت هنجارها توسط والدین و دیگران، چگونگی روابط والدین با هم و فرزندان، حمایت اجتماعی از فرد، ارضای نیاز، کیفیت رابطه معلم با شاگرد، علاقمندی به معلمان، موقعیت اجتماعی فرد در گروه، وضعیت اقتصادی، مشارکت و معاشرت اجتماعی، نحوه مدیریت در مدرسه، فضای آموزشی، کیفیت برنامه های آموزشی، شرکت دادن دانش آموزان در تصمیم گیری های مدرسه و... هر یک در میزان سازگاری اجتماعی و هنجار پذیری دانش آموزان، موثر شناخته شده اند. خانواده مهم ترین منبع حمایت اجتماعی است که با کلیه سطوح سازگاری اجتماعی ارتباط مثبت دارد (آخوندی، ۱۳۷۶).

نتیجه حاصل از فرضیه چهارم، با توجه به بهتر بودن وضعیت پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر نسبت به پسر مورد تأیید قرار گرفت. تحقیقات قبلی در مورد مقایسه پیشرفت تحصیلی پسران و دختران که تاکنون انجام گرفته است نیز، پیشرفت را به نفع دختران اعلام کرده اند و با یافته ما همسوئی کامل دارند. از این میان می توان به تحقیقات زیر اشاره کرد:

وجدان پرست (۱۳۷۸)، غفوری (۱۳۷۶)، برومندنسب (۱۳۷۲).

عوامل تاثیر گذار به پیشرفت تحصیلی عبارتند از:

۱- عوامل فردی، که شامل: داشتن هدف، عزت نفس، انگیزه، اضطراب، روش مطالعه، هوش، توجه، برنامه ریزی، عوامل بدنی، شرایط عاطفی و روانی و غیبت از مدرسه می باشند.

۲- عوامل آموزشگاهی: که عبارتند از: مدت زمان یادگیری در مدرسه و منزل، کتاب های درسی و مواد آموزشی، ناهماهنگی برنامه و روش های آموزشی، آماده کردن درس و نمره دادن، تقویم و ساعات آموزشی، فضای کلاسی و تسهیلات مدرسه، انتظارات مدرسه از دانش آموزان، تعویض مکرر معلمان، دوری مدرسه،

روابط معلم و دانش آموز، مهارت معلمان، شرایط آموزشی و امکانات مطلوب تحصیلی، نمره و ارزشیابی، تکلیف شب، تعداد دانش آموزان کلاس، نامتناسب بودن هدف و محتوای برنامه ها، نامتناسب بودن روش ها و امکانات آموزشی با محتوای برنامه ها، نامتناسب بودن مقررات و فضای مدرسه با نیازها و شرایط اجتماعی و روانی دانش آموزان.

۳- عوامل خانوادگی و اجتماعی (بیابانگرد، ۱۳۸۳).

در اینجا سوالی مطرح می شود: در حالی که تاثیر عوامل آموزشگاهی و خانوادگی و اجتماعی برای دو جنس تقریباً یکسان است، چرا وضعیت پیشرفت تحصیلی دختران بهتر از پسران است؟
جواب این است که: شاید عامل فردی در نزد پسران دچار تغییر شده، یعنی انگیزه ها، توجه، برنامه ریزی و شرایط عاطفی و روانی مناسب برای پیشرفت تحصیلی کمتر شده و اضطراب بیشتر شده باشد که موجب پیشرفت تحصیلی بیشتر دختران شده است.

از طرفی در جامعه ما پسران آزادی عمل بیشتری دارند و میتوانند از امکانات موجود در جامعه بیشتر استفاده کنند ولی دختران به دلیل محدودیت های اجتماعی اغلب در خانه بسر می برند. نتیجه حاصل از مقایسه میانگین پیشرفت تحصیلی می گوید پسران از آزادی عمل خود استفاده مطلوب نمی کنند و بیشتر وقت خود را در خارج از خانه تلف می کنند ولی دختران از این محدودیت های اجتماعی استفاده بهتری می کنند و زمان بیشتری را به مطالعه دروس خود اختصاص می دهند.

پیشنهادهای تحقیقاتی

- از آنجایی که میزان هوش هیجانی در سنین مختلف و در جریان رشد آدمی، فرایندی پویا است، لذا پژوهشگران آتی می توانند میزان آن را در مقاطع مختلف تحصیلی بررسی و مقایسه نمایند.
- در جریان مطالعه و بررسی هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی، تنها به نتایج تستها و آزمونهای اکتفا نشود و با استفاده از روشهایی مثل مصاحبه و مشاهده، این موضوعات مورد بررسی دقیق تر قرار گیرند.
- باتوجه به اینکه سازگاری اجتماعی و هوش هیجانی به علت های بی شماری از جمله فرهنگ وابسته است، و خصوصیات هر شهر از نظر فرهنگی با شهرهای دیگر تفاوت دارد و نرم های حاصل از تهران به دست آمده است، لذا این آزمونها در سطح استانها هنجاریابی شوند.

پیشنهاد کاربردی

- معلمان و والدین در نظر داشته باشند که هوش شناختی (IQ) به تنهایی در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مؤثر نبوده، بلکه عوامل دیگری مثل هوش هیجانی، سازگاری اجتماعی و... نیز در این امر دخیل هستند.
- از روشهای آموزش هوش هیجانی در مدارس دخترانه بیشتر استفاده شود.
- معلمان و والدین هرچه سریعتر رفتارهایی را که نشانه ای از ناسازگاری اجتماعی دانش آموزان می باشد، تشخیص داده و نسبت به رفتارهای ناسازگارانه دانش آموزان حساس باشند چرا که این ناسازگاری ها می توانند منجر به افت تحصیلی بشوند.
- معلمان و والدین نسبت به بروز رفتارهای ناسازگارانه پسران توجه بیشتری داشته باشند.
- والدین نسبت به افت تحصیلی پسران حساسیت و دقت بیشتری داشته باشند. با توجه به اینکه پسران بیشتر از دختران وقت خود را در خارج از خانه تلف میکنند، پسران نسبت به افت تحصیلی مستعدتر هستند.

محدودیت های تحقیق

- در این پژوهش برای جمع آوری داده ها برای هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی تنها از یک روش (پرسش نامه) استفاده شده است. و ممکن است افراد سعی کنند خود را مطلوبتر از آنچه هستند نشان دهند و احتمال دارد تا این امر سبب شود افراد خود را بصورت غیر واقعی، بالاتر یا مطلوبتر از آنچه هستند برآورد کنند.
- در این تحقیق صرفا رابطه هوش هیجانی با سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی مورد مطالعه قرار گرفته است در حالیکه ممکن است هوش هیجانی با عوامل دیگری رابطه داشته باشد.
- در این تحقیق دانش آموزان پایه سوم راهنمایی شهر تبریز به عنوان نمونه آماری برگزیده شده اند. بنابراین نمونه دانش آموزان کل کشور را در برنگرفته است.
- با توجه به اینکه در مقطع راهنمایی دختران به بلوغ فیزیولوژیک و اجتماعی رسیده اند ولی پسران نرسیده اند، این نکته در مقایسه دو جنس در مورد متغیرهای این تحقیق باید مورد توجه قرار گیرد.

منابع

- آخوندی، احمد (۱۳۷۶). بررسی رابطه حمایت اجتماعی ادراک شده با سازگاری اجتماعی دانش آموزان شهر تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس.
- برومند نسب، مسعود و همکاران (۱۳۷۲). "بررسی رابطه جایگاه مهارت و عملکرد تحصیلی دانش آموزان پایه سوم راهنمایی شهر دزفول". **مجله تربیتی و روان شناسی**، دانشگاه شهید چمران هواز.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۳). **روشن های پیشگیری از افت تحصیلی**. تهران: انجمن اولیاء و مربیان چاپ سوم.
- پارسا، نسرین (۱۳۸۲). **هوش هیجانی**. تهران: رشد.
- توکلی، محمد باقر (۱۳۷۶). بررسی رابطه استقلال مادران بر سازگاری اجتماعی عملکرد تحصیلی فرزندان آنان در مقطع ابتدایی شهرستان سنندج. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- خسرو جاوید، مهناز (۱۳۸۱). بررسی اعتیاد و روایی سازه مقیاس هوش هیجانی شات در نوجوانان. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس.
- دهشیری، غلامرضا (۱۳۸۲). **هنجار یابی پرسش نامه بهره هیجانی بار - آن**. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- زندی، الهام (۱۳۷۹). بررسی توزیع نمره های هوش هیجانی دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی. پایان نامه کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- سرمد، زهره. **بازرگان عباس و حجازی، الهه (۱۳۷۶). روشن های تحقیق در علوم رفتاری**. تهران: انتشارات آگاه.
- غفوری، مسعود (۱۳۷۶). بررسی رابطه بین انگیزش پیشرفت، منبع کنترل، خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان سال سوم دبیرستان های نظام جدید متوسطه شهر تبریز. پایان نامه. کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز.
- فرقدانی، آزاده (۱۳۸۳). بررسی رابطه بین هوش هیجانی و سازگاری اجتماعی دانشجویان دختر دوره کارشناسی دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.
- قدیری، سلمان (۱۳۷۸). عوامل موثر بر میزان سازگاری اجتماعی دانش آموزان مدارس شبانه روزی مقطع راهنمایی در شهر هشتجین خلخال. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی.

- منصوری، بهزاد (۱۳۸۰). هنجاریابی پرسش نامه هوش هیجانی سیبر یا شرینگ در بین دانشجویان کارشناسی رشد دانشگاه های تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی
- نقشبندی، سیامک (۱۳۷۸). هنجار یابی آزمون سازگاری بل و سباستین بر روی دانشجویان مستقر در شهر تهران. رساله دکتری رشته روان شناسی دانشگاه ازاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- وجدان پرست، حسین (۱۳۷۸). بررسی رابطه عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانشجویان علوم پایه و علوم انسانی مراکز تربیت معلم. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز.
- هترینگتون، رابین و همکاران (۱۳۷۳). **روان شناسی کودک از دیدگاه معاصر**. (ترجمه جوادظهوریان و همکاران ۱۹۹۸). انتشارات آستان قدس رضوی.
- یوسفی، فریده (۱۳۷۷). "هنجار یابی مقیاس راتر به منظور بررسی مشکلات رفتاری و عاطفی دانش آموزان دختر و پسر مدارس ابتدایی شیراز". **مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز**. پیاپی ۲۵ و ۲۶.

- Bar - On. R. (2000). "Emotional and Social intelligence: insights-from the Emotional Quotient Inventory (EQ – I)". In R. Bar – on & j. D. A. Parker (Eds) **Handbook of emotional Intelligence** . San Francisco: Josses – Bass.
- Bar-on, R. (1997). **The Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical manual**. Toronto, Canada: Multi-Health System, Inc.
- Changeless, B. R. & Peterson. M. L. (1998). **Peer Teaching assertive Communication strategies for the Work place**.
- Ciarrochi, chan, a & Bajgar J. (2004) "Measuring emotional intelligence" in **adolescents. Manuscript submitted for publication**.
- Davis M. Stankov, L. & Roberts R. D (2004). "Emotional intelligence: In search of an exclusive construct". **Journal of personality and social psychology**, 75, 989-1015.
- Engelberg. E (2004). **Personality and indivual Difference**. Vol. 37 – issues.
- Goleman, D (2002). **Emotional intelligence moderates the relationship between stress and mental health**. New York: Cambridge university press.

- Mandell, B, Pherwani, sh. (2003). **Journal of Business and psychology**. vol. 17 Issue 3.
- Schutt, N. S. Malouff, J. M. Hall, L. E. Haggerty D. J cooper, J. T. Golden C. J. Golden C. & Dornheim, L. (2002). "Development and validation of a measure of emotional Intelligence". **Personality and individual differences, Personality and Individual Differences** monthly with additional issues in January, April, July and October-2 volumes/annum. 25 167- 177.
- Yong L. (2003). **The Yong EQ inventory: Norms and Technical**. Emotional Quotient Inventory (EQ-i; Bar-On, 2002) as part of an unrelated study. De Gennaro et al., 2004 L. De Gennaro, M. Martina, G. Curcio and M. Ferrara, ... linkinghub.elsevier.com